

FIDAN VAMMAISLINJAUS

1. LÄHTÖTILANNE

1.1 Haaste

Vammaiset henkilöt ovat maailman suurin vähemmistö. Heitä arvioidaan olevan noin 650 miljoonaa eli lähes 10 %:a maailman väestöstä (WHO). Suurin osa eli 80 %:a elää kehittyvissä maissa (UNDP).

Vammaiset henkilöt ovat usein unohdettu ryhmä. Heidän tarpeitaan ei ole huomioitu eikä heille ole tarjottu yhdenvertaisia mahdollisuuksia. Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia poljetaan jalkoihin, eivätkä vammaiset useinkaan pääse osaksi päätöksentekoa tai yhteiskuntaa ja sen palveluita.

Vammaisuus ja köyhyys kulkevat usein käsi kädessä: köyhyys aiheuttaa vammaisuutta ja vammaisuus lisää köyhyyttä. Kehittyvissä maissa vammaiset henkilöt ovatkin usein köyhimmistä köyhimpiä, sillä heidän on vaikeata päästä koulutukseen, työhön tai hyvälaatuisiin terveyspalveluihin.

Vammaisjärjestöt ovat tehneet paljon työtä ongelmien esiintuomiseksi sekä tilanteen parantamiseksi. Käytännössä vammaisten henkilöiden tilanteen muuttuminen on ollut hidasta (esimerkkinä vammaisten lasten erittäin korkea lapsikuolleisuus sekä alhaiset koulunkäyntilukemat monissa maissa).

OECD:n arvio: Maissa, joissa lapsikuolleisuus on saatu laskemaan alle 20 %:n, vammaisten lasten lapsikuolleisuus saattaa nousta kuitenkin jopa 80 %:iin.

YK:n arvio: Vain 2-3 %:a vammaisista lapsista pääsee perusopetukseen.

1.2 Perusarvot ja yleiset periaatteet vammaistyössä

Ihmisarvo: Vammastaan tai rajoitteistaan huolimatta jokaisella ihmisellä tulee olla yhdenvertainen oikeus elämään ja samat oikeudet kuin muillakin yhteisön ja yhteiskunnan jäsenillä.

Itsemääräämisoikeus: Vammaisten henkilöiden oikeutta päättää omaan elämäänsä liittyvistä kysymyksistä on tärkeää kunnioittaa ja mahdollistaa se. Kun vammaiset henkilöt ovat toiminnan kohderyhmänä, heillä tulee olla oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.

Esteettömyys: Fyysinen ja asenteellinen ympäristö tulee rakentaa niin, että vammaiset henkilöt pystyvät toimimaan yhdenvertaisesti.

Inklusio: Vammaisilla henkilöillä tulee olla perusoikeus osallistua toimintaan ilman, että heidät erotellaan omaksi ryhmäkseen. Tarvittaessa tulee kuitenkin mahdollistaa vertaistuki vammaisten henkilöiden näin toivoessa.

Osallistuminen: Vammaisilla henkilöillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa ja ilmaista mielipiteensä osallistumalla tasavertaisesti.

1.3 Valtavirtaistamisen perusteet

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen artiklassa 4.1.(c) puhutaan vammaisasioiden valtavirtaistamisesta. Artikla sisältää myös vammaisten henkilöiden oikeuksien suojelun ja niiden edistämisen.

Yleissopimuksen artiklassa 32 jäsenmaat veloitetaan huomioimaan vammaiset henkilöt ja vammaisuus kansainvälisessä yhteistyössä kuten kehitysyhteistyössä.

Jos vammaisia henkilöitä ei huomioida kansalaisjärjestöjen toiminnassa muuten kuin erityisissä vammaisiin henkilöihin kohdistuvissa toiminnoissa, YK:n vuosituhattavoitteiden saavuttaminen on mahdotonta.

2. FIDA INTERNATIONAL ry. – ORGANISAATIOTASO

2.1 Julkilausuma

Fida International (Fida) haluaa tunnustaa vammaisten henkilöiden ihmisarvon ja ihmisoikeudet sekä sitoutuu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Fida haluaa omalta osaltaan edistää, suojella ja toteuttaa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista niin yhteistyöverkostojen kautta tehtävässä työssä kuin organisaation sisällä. Fida haluaa omalla toiminnallaan vähentää eriarvoisuutta ja luoda yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua Fidan kautta tehtävään työhön ja toimintaan.

Fida huomioi vammaisasioiden valtavirtaistamisen ja vammaisten erityistarpeet kehitysyhteistyöhankkeissaan ja muissa toiminnoissaan resurssien ja mahdollisuuksien mukaan. Yhteistyömaiden rajalliset resurssit eivät estä Fidaa toteuttamasta vammaisasioiden valtavirtaistamista, vaan se toteutetaan kohdemaan resursseihin ja mahdollisuuksiin suhteuttaen. Tämän varmistamiseksi Fida ohjaa resursseja vammaisasioiden valtavirtaistamisen mahdollistamiseen sekä vammaisten henkilöiden elämänlaadun parantamiseen.

Fida näkee vammaisuuden olevan sitä, että henkilöllä on pitkäkestoinen haitta tai vamma, joka tuottaa hänen elämäänsä erilaisia toimintarajoitteita ja haittoja ja voi johtaa sosiaaliseen ja taloudelliseen epätasa-arvoon, hänen ihmisoikeuksiensa kieltämiseen ja rajattuihin mahdollisuuksiin osallistua tasavertaisesti yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan ja elämään. Huom. Post-traumaattisten tekijöiden (mm. katulapset, sotatraumalapset) vammauttava merkitys on kiistaton, mutta puhuttaessa vammaisasioiden valtavirtaistamisesta, tämä ryhmä rajataan kuuluvaksi Fidan muuhun työhön. Siksi vammaisasioiden valtavirtaistaminen ei pyri vastaamaan tämän ryhmän tarpeisiin.

2.2 Fidan arvot ja vammaisuus

Armo: Jokainen ihminen on samanarvoinen ja Jumalan armo on kaikille sama. Armo tulee esiin, kun kaikki huomioidaan yhdenvertaisesti, mukaan lukien vammaiset henkilöt.

Alttius: Jokaisella on oikeus palvella kutsunsa mukaan eri tehtävissä organisaation eri tasoilla, erilaisuuksista huolimatta.

Ihmisarvo: Jokainen ihminen on arvokas Jumalan luomana. Ihminen on Jumalan kuva luomistyön kautta, erilaisuuksista riippumatta.

Luotettavuus: 1) Vammaisten henkilöiden luottamus pyritään saavuttamaan kaikessa toiminnassa, jotta vammaiset henkilöt voivat kokea olevansa hyväksytyjä. 2) Fida on luotettava toimija, joka noudattaa kansainvälisiä sitoumuksia ja julistuksia.

Yhteys: Fida toimii yhdessä paikallisten kumppanien kanssa ja pyrkii samalla luomaan yhteyttä eri ihmisryhmien välille, mukaan lukien vammaiset henkilöt.

2.3 Valtavirtaistaminen

Vammaisnäkökulma huomioidaan Fidan oman organisaation sisällä. Vammaisten henkilöiden yhdenvertainen osallistuminen toimintaan pyritään takaamaan eri toiminnoissa.

Hankkeiden ja muun toiminnan peruskartoituksessa, suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa huomioidaan vammaiset henkilöt, heidän erityistarpeensa, oikeutensa ja mahdollisuutensa yhdenvertaisesti muiden ihmisryhmien kanssa. Näin vammaisnäkökulmasta tulee luonnollinen osa jokapäiväistä päätöksentekoa ja toimintaa.

2.4 Yleissuunnitelma

Mahdollistaakseen valtavirtaistamisen Fida organisaationa toimii alla olevan yleissuunnitelman mukaisesti:

1) Linjausten ja ohjeistusten tarkennus

Nykyiset linjaukset ja ohjeistukset tarkistetaan (mm. Hallintosäätö, Lähetystyön käytännön ohjeisto), jotta niissä tulee näkyviin vammaisasioiden valtavirtaistaminen ja niitä päivitetään säännöllisesti.

2) Toimitilojen saavutettavuus kotimaassa

Kartoitetaan ja parannetaan mahdollisuuksien mukaan kotimaan toimintaympäristöjen saavutettavuutta (Helsingin toimisto, lähetystorit, lajittelukeskus).

3) Henkilöstön rekrytointi ja koulutus

Koulutusta vammaisuudesta ja valtavirtaistamisesta järjestetään kotimaan ja ulkomaan henkilöstölle.

4) Media

Toteutetaan esteettömät Fidan internet-sivut (mm. fonttikoon muuttamisen mahdollisuus, värien käytön huomiointi) ja tuotetaan Fida-lehti äänijulkaisuna.

5) Painettu materiaali

Huolehditaan, että

a) materiaalia on henkilöstön saatavilla

b) esteettömän rakentamisen suositus ja ohjeistus valmistuvat

c) materiaalia on saatavilla pistekirjoituksella ja selkokielellä

6) Verkostoituminen

- a) yhteistyö vammaisjärjestöjen kanssa
- b) asiantuntijoiden hyödyntäminen evaluoinneissa ja toiminnan kehittämisessä vastaamaan paremmin vammaisasioiden valtavirtaistamiseen

2.5 Resurssit

Fida tukee vammaistyön valtavirtaistamista nimittämiensä vastuuhenkilöiden kautta.

Fida sitoutuu aloittamaan ja ylläpitämään kumppaniensa kanssa muutamia vammaishankkeita, joiden tehtävänä on toimia myös resurssikeskuksina vammaisasioiden valtavirtaistamiseen ja mahdollistaa vammaisten henkilöiden oikeuden saada äänensä kuuluviin toiminnassa.

Vammaisjärjestöjen asiantuntemusta hyödynnetään hankkeiden tai toimintojen suunnittelussa.

2.6 Toteutumisen mittarit

- linjausten ja ohjeistusten tarkennukset
- kotimaan toimintaympäristöjen saavutettavuus
- kotimaan ja ulkomaan henkilöstön koulutusten määrä ja saavutettavuus
- Fidan tuottamien julkaisujen ja ohjelmien saavutettavuus (äänijulkaisut, selkokieli, pistekirjoitus)
- Fidan järjestämien tapahtumien saavutettavuus (esim. rakennuksen esteettömyys)
- vammaishankkeisiin sekä vammaisasioiden valtavirtaistamiseen suunnattujen rahojen seuranta -erillisissä vammaishankkeissa vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä elämänlaadun mittaaminen
- tilastot vammaisten henkilöiden osallistumisesta toimintoihin
- vammaisten henkilöiden kokemus mahdollisuuksistaan osallistua ja vaikuttaa Fidan ja kumppanien toimintaan
- saavutettavuuden/esteettömyyden monitorointi esteettömyysuositusten perusteella

3. FIDA INTERNATIONAL ry. / KEHITYSYHTEISTYÖHANKKEET JA -OHJELMAT

3.1 Vammaiset henkilöt hyödynsaajina ja sidosryhmänä

Kehitysyhteistyöhankkeen suunnitteluvaiheessa toteutetaan sidosryhmäanalyysi, jonka kautta kyetään määrittämään vammaiset henkilöt joko sidosryhmänä tai kohderyhmänä. Samalla voidaan tarkemmin analysoida seuraavaa:

- onko tarvetta erilliselle vammaishankkeelle (vammaiset henkilöt kohderyhmänä tai merkittävän iso osa kohderyhmää eli > 10 %)
- onko hankkeessa tarvetta vammaisspesifeille ala-aktiiviteeteille; jos vammaisia henkilöitä on hankkeen sidosryhmässä ja määrä on pieni (< 10 %), heidät huomioidaan valtavirtaistamisen kautta. (Kts. Liite 1)

1.) Suunnitteluvaihe (ongelmakartoitus, arvioinnit yms.)

Suunnittelun alkuvaiheessa kartoitetaan

- hankkeen toiminta vammaisnäkökulmasta (esim. vastaavatko suunnitellut toiminnot vammaisten tarpeisiin)
- toimialueen vammaissektorin toimijat, joiden kanssa voi tehdä yhteistyötä (huom. konsultaatio/arvio vammaisjärjestöiltä Suomessa tai kohdemaassa).
- vammaisten henkilöiden asemaa koskeva lainsäädäntö hankkeen kohdemaassa
- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointi kohdemaassa

Suunnittelussa huomioidaan myös paikan sijainti sekä sen saavutettavuus, sekä rakennusten saavutettavuus.

Toteutusvaiheessa olevassa hankkeessa tehdään tarvematriisin (liite 2) pohjalta valtavirtaistamisen arviointi ja toimintasuunnitelma, jota peilataan raportoinnissa.

2.) Formulointivaihe (strategia, rajaukset yms.)

Jokaisessa hankkeessa on tärkeää määritellä valtavirtaistamisen ja eri vammaisryhmien huomioimisen toimintatavat sekä luoda toiminnalle periaatteet. Rajaamisessa hyvänä työkaluna on arvioida aktiviteetteja tarvematriisin avulla (liite 2) sekä miettiä, mihin tarvealueeseen hankkeen toiminnot vastaavat ja luoda rajaukset sekä toimintatavat vammaisasioiden valtavirtaistamiselle.

Rajauksien ja toimintojen analysoinnin kautta luodaan tavoitteet vammaisasioiden valtavirtaistamiselle hankkeessa ja mittarit, joiden avulla seurataan tavoitteiden saavuttamista (esim. vammaisten henkilöiden osallistuminen koulutuksiin: onko vammaisten oppilaiden määrä kasvanut esikouluissa).

Fida vastaa ja varmistaa vammaisnäkökulman mukanaolon hankkeessa erityisesti siksi, koska kumppani ei aina näe vammaisasioiden valtavirtaistamisen tärkeyttä. Kumppanien näkemys asiasta saattaa vaikuttaa myös siihen, millä tavoin valtavirtaistamista toteutetaan hankkeen alussa. Valtavirtaistaminen tulee kuitenkin olla osa hanketta. Voi olla myös tarvetta kumppanin hillitsemiseen, jos kumppani on asiasta innostunut mutta riittävää osaamista tai asiantuntemusta ei ole vielä. Riskinä saattaa tällöin olla, että siirrytään toteuttamaan erillisiä vammaisiin henkilöihin kohdistuvia toimintoja tilanteessa, jossa resursseja ja voimavaroja ei ole riittävästi.

3.) Toteutus

Toteutusvaiheen käytännön haasteissa on tärkeää käyttää asiantuntijoita. Vammaiset henkilöt ovat itse parhaita oman elämänsä asiantuntijoita. Antamalla heille mahdollisuus ratkaista syntyneitä ongelmia päästään parempaan lopputulokseen.

Verkostoituminen muiden toimijoiden kanssa mahdollistaa parhaiten valtavirtaistamisen, lisää osaamista ja tuo uusia näkökulmia. Joskus tällä tavoin saadaan myös jaettua resursseja (palkataan esim. viittomakielen tulkki useamman järjestön kesken).

Henkilöitä rekrytoitaessa ja hankintoja tehtäessä tulee huomioida myös vammaisten henkilöiden kyvyt ja mahdollisuudet sekä heidän erityistarpeensa.

4.) Raportointi ja seuranta

Kun hankkeen suunnittelussa valtavirtaistaminen on huomioitu alusta saakka ja sille on luotu omat mittarit, raportointi ei vaadi erillistä valtavirtaistamisen raporttia vaan asia tulee huomioitua jo normaalissa raportoinnissa. Jos raportoitava hanke on suunniteltu ilman erillistä valtavirtaistamisen näkökulmaa, hanke raportoidaan tarvenäkökulmasta lähtien. Tällöin tulee olla vammaisten valtavirtaistamisen toimintasuunnitelma, johon raporttia verrataan.

Hankeraporttia voidaan peilata kumppanin mahdollisiin ohjeistuksiin vammaisten henkilöiden huomioimisessa (ohjeistukset ja toimintaperiaatteet), maan lainsäädäntöön sekä kansainvälisiin, sitoviin dokumentteihin kuten YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen.

5.) Arviointi

Vammaisuuden valtavirtaistamista arvioitaessa on hyvä peilata sitä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen ja vammaisten henkilöiden omiin odotuksiin sen lisäksi, että arvioidaan määriteltyjen mittarien toteutumista.

3.2 Erityistarpeiden mahdollistaminen

Jotta valtavirtaistaminen joidenkin vammaisryhmien tai yksilöiden kohdalla voi olla mahdollista, tietyissä tilanteissa tulee mahdollistaa tuki erityistarpeille (esimerkiksi, vaikeammin liikuntavammainen lapsi saattaa tarvita pyörätuolin, jotta hän voi osallistua toimintoihin). Valtavirtaistamisella ei ole kuitenkaan tarkoitus vastata kaikkiin tarpeisiin vaan tunnistaa ne erityistarpeiden avainalueet, jotka saattavat estää yhdenvertaisen osallistumisen. Näissä tilanteissa tulee huomioida paikallinen toimintaympäristö ja kumppanien resurssit.

3.3 Kumppanit

Kuvaus kumppanilähtöisestä työstä ja rooliasta

Fida tiedottaa kumppania jo yhteistyön alkuvaiheessa, että vammaisasioiden valtavirtaistaminen on huomioitava Fidan kautta rahoitettavissa toiminnoissa.

Fida vastaa kumppanin ja hankkeen avainhenkilöiden kouluttamisesta, jotka kouluttavat edelleen hankkeen muun henkilökunnan, vapaaehtoistyöntekijät ym.

Kumppani vastaa pääasiassa hankkeen toteutuksesta ja sen toiminnoista. Fida tarjoaa tarvittaessa teknistä tukea takaamaan riittävän laadun hankkeen toteutuksessa. Fidan tulee seurata tai määrittää sopimuksessa, että kumppani noudattaa yhdessä sovittuja laatutekijöitä ja periaatteita Fidan kautta rahoitettavissa toiminnoissa. Fida voi myös rohkaista kumppania huomioimaan nämä laatutekijät ja periaatteet muussakin toiminnassaan. Fida haluaa olla näin suunnannäyttäjä toimiessaan arvojensa mukaan ja kunnioittaen ihmisoikeuksia.

Vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollistaminen

Puhuttaessa vammaisten henkilöiden tarpeista ja vammaisasioiden valtavirtaistamisesta on erittäin oleellista ottaa vammaiset henkilöt mukaan keskusteluun ja mahdollistaa heidän osallistumisensa alusta saakka niin Suomessa kuin kohdemaissa. Näin vammaisten henkilöiden oman äänen kuuleminen mahdollistuu ja heidän kokemuksensa tulee hyödynnetyksi.

Tietyissä tilanteissa, esimerkiksi vammaishankkeissa ja pääkumppanin ollessa myönteinen voidaan harkita hanketasolla sitä, että kumppanisuhteeseen otetaan mukaan kolmas kumppani, esimerkiksi vammaisjärjestö.

Laatutekijöiden huomioiminen

Hankkeissa, jotka liittyvät ihmisiin, heidän terveyteensä, koulutukseensa ja elinympäristöönsä, on laatutekijöiden huomioiminen tärkeää, vaikka työ onkin ensisijaisesti kumppanin vastuulla ja heidän aloitteestaan alkanut. Vammaisten henkilöiden kohdalla ja erityisesti vammaisiin henkilöihin kohdistuvissa toiminnoissa tämä on äärimmäisen tärkeää.

Työlle tulee luoda optimaaliset laatustandardit, joihin kumppanit sitoutuvat. Työ, joka ei täytä näitä standardeja tai ylitä vähintään minimitasoa, voi pahimmassa tapauksessa jopa pahentaa tilannetta ja johtaa ylilyönteihin. Optimaaliset sekä minimistandardit pyritään luomaan hankekohtaisesti.

Milloin on mahdollista ja perusteltua, on hyvä luoda kohderyhmälle palautekanavia: joko niin, että kumppani kerää palautetta tai Fida saa sitä suoraan hyödynsaajilta. Näin Fida pystyy arvioimaan teknistä tukeaan.

Monet hankkeet ja vammaisasioiden valtavirtaistaminen saattaa vaatia monialaista osaamista, jota harvoin on suoraan tarjolla. Tätä varten Fida nimittää neuvonantajat, joiden asiantuntijuutta Fidan kenttähenkilökunta voi hyödyntää luodessaan laatukriteereitä ja varmistaessaan laadun toteutumista.